

проблеми сміливості і боягузтва, чесності і лицемірства, вірності і зради, які і сьогодні залишаються актуальними.

Література: *Ковальов 1985:* Ковалев В. П. Выразительные средства художественной речи. – К.: Рад. школа, 1985. – 136 с.; *Ковальов 1967:* Коваль А. П. – Практична стилістика сучасної української мови – К.: В-во Київського університету, 1967. – 400 с.; *Корман 1972:* Корман Б. О. Изучение текста художественного произведения. – Москва: Просвящение, 1972. – 110 с.; Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту. – К.: Знання, 2008. – 423 с.; *Крупа 2005:* Крупа М. П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 416 с; *Літературознавчий 2006:* Літературознавчий словник-довідник / За ред., Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВІД Академія, 2006. – 752 с

Н. Л. Стрілець, наук. співроб. музею Б. Лепкого (Бережани)

ББК 83. 3 (4Укр)

УДК 821. 161. 2-31

Краснопушанський монастир у творчо-емоційній інтерпретації Богдана Лепкого

У статті розглядається образ Краснопушанського монастиря в спогадах Б. Лепкого, звертається увага на його вплив у формуванні Б. Лепкого як письменника та художника.

Ключові слова: Краснопуща, монастир, іконостас, ікона, церква, Б. Лепкий.

Дві християнські святині займають особливе місце як в житті, так і в творчості Богдана Лепкого. Це чудотворна ікона Матері Божої в Зарваниці та Свято-Іванський монастир у Краснопущі. Першим було знайомство із Зарваницею. Саме там, перед чудотворним образом Матері Божої п'ятилітній хлопчина разом з матір'ю вимолював собі здоров'я. І вимолвив. Одужав після повернення з чудотворного місця, але більше ніколи туди не приїздив. Чому? «Боявся інших вражень, бо змінилися часи і він сам став інший. А так, — все ще на нього дивиться чудотворна Мати Божа, тими самими спочутливо-добрячими очима, і все ще мама лежить перед її престолом. Молиться і плаче» [Лепкий 1999: 116]. До Матері Божої Зарваницької поет згодом написав вірш-молитву «Бачу Тебе, о всепітая Мати...». З Краснопущею було зовсім інакше. Про неї в письменника залишилося більше саме тих «інших» вражень не як паломника, а як митця. Адже з цим відпустовим місцем Б. Лепкий познайомився вже будучи учнем Бережанської гімназії. Це був найближчий монастир, тому до нього радо здійснювали паломництва чимало вірян з усього Бережанського повіту. Ходили туди на свято Різдва Івана Хрестителя на відпуст і учні гімназії в Бережанах. Звісно, що серед них був і Б. Лепкий. На той час хлопець уже захоплювався малярством, брав приватні уроки в Юліана Панькевича, тому і краснопушанський монастир кликав його не лише на молитву, а й дарував незабутні мистецькі враження, давав можливість причаститися високою культурою XVII ст.

В одному з листів до священика, громадсько-культурного діяча, етнографа о. Йосипа Скрутеня Б. Лепкий веде мову про те, що має намір написати окремий спогад про Краснопущу, а також про те, наскільки важливу роль відіграло це місце у його духовному та творчому зростанні, формуванні як митця пензля. Якщо співставити наявні у листі факти (Б. Лепкий згадує про святкові концерти на його честь у Бережанах у 1932 році) з датами написання та виходу в світ окремими частинами «Казки мого життя» (1936, 1938, 1941), можемо стверджувати, що свій задум написати спогади про Краснопущу Б. Лепкий реалізував у третій частині «Бережани» згаданої книги, а саме в окремому розділі під назвою «Краснопуща». Згадки про Краснопущу є і в книзі «Три портрети» (1937) у розділі «Франко в Жукові», де розповідається про поїздку Каменяра разом з о. С. Лепким, Б. Лепким та А. Чайковським до монастиря.

Хоча професійним художником в силу певних життєвих обставин Б. Лепкому не вдалося стати, він продовжував цікавитися малярством. «Навіть у літературній творчості письменник залишався малярем, що було обумовлено особливостями його світобачення» [Гавдида 2006: 357]. І спогади про Краснопущу теж перейняті враженнями маляра. Навіть сама дорога до монастиря, що пролягала через мальовничу місцевість, не залишала байдужим нікого, а особливо творчих людей. Ось як письменник згадує про це на сторінках книги «Казка мого життя»: «Хто їхав туди, на нудний краєвид нарікати не міг. Куди там! Це один із кращиків шматків нашої батьківщини. Високі горби, глибокі яри, густі дубові ліси, стави, як озера, села на пригірках зі старосвітськими церквами і з чистенькими селянськими загородами, — чого ще більше прохожий чи переїжджий від краєвиду забагати може! Я дуже любив цю

дорогу й, як тільки мав нагоду, радо їхав до Краснопуці» [Лепкий 1999: 204]. Не менш захопливою була піша мандрівка до монастиря з Поручина, де батько письменника,

о. Сильвестр Лепкий був на парафії. По-перше, це набагато ближче, ніж з Бережан, а по-друге, дорога пролягала через ліс. І просто з лісу мандрівник виходив на «широку, спадисту долину, з трьох боків окружену лісистими горбами. Зсередини тієї просторої долини підіймалася вгору величава трьохбанна деревляна церква, а за нею мурований, одноповерховий Василіанський монастир» [Лепкий 1999: 204]. Сам монастир, а особливо церква, справляли настільки сильне враження, що залишилися в пам'яті юнака Лепкого на багато років. Уже на схилі віку, пишучи спогади, він пластичні візії трансформує у словесні образи і детально опише не лише саму місцевість, де був розташований монастир, а й дасть високу мистецьку оцінку самій церкві та її знаному іконостасу.

У мемуарах Б. Лепкий наголошує на винятковості, неповторності церкви в Краснопуці: «Подобала на велетня, що більше ніж два століття перестояв на відшибі політичних і культурних рухів, як один із посередників між небом та землею. Приймав молитви цілої низки поколінь та в тихі, самотні ночі передавав їх до Бога» [Лепкий 1999: 205]. «Трибанна деревляна церква того самого типу, що й в Жукові, тільки без порівняння більша і вдвоє вища, вражала своєю шириною і безпретензійною повагою. Як похвальний псалом, знімалася вгору» [Лепкий 1998: 37]. На жаль, згодом у тому псалмі з'явилися окремі «фальшиві нотки». Знаменитий своєю ошадністю ігумен Федоренчук, воюючи з дятлами, які нищили гонти на дахах, зібрав гроші і оббив дах оцинкованою бляхою. Це стало справжньою трагедією для перлини дерев'яного зодчества XVII ст. Б. Лепкий з сумом зазначає: «Церква була стара, чорна, як гебан, а дах був новий, блискучий. Дах не гармонізував зі зрубом. Крім того, бережанський бляхар Померанц, хоч дуже був гордий тою роботою, не доріс був до такого завдання: попсував чудові лінії бань і змінив на гірше форму надбанників. Церква ніби присіла під дотиком святотатської руки» [Лепкий 1998: 37]. Ще одна ремонтна ініціатива Федоренчука була більш вдалою: йому вдалося поставити церкву на мурований фундамент, замість дерев'яних підвалів. Як пише Б. Лепкий, на щастя, зовнішні зміни не вплинули на внутрішню величавість храму.

Незабутнє враження на майбутнього письменника та художника справив величний іконостас. На жаль, витвір українських митців XVII ст. згорів у 1899 р. [Смик 1992] через те, що «одної днини паламар не погасив як слід свічок по Службі Божій, і церква разом із іконостасом спалахнула і згоріла дотла, як жертвенна ватра» [Лепкий 1999: 207]. Тому про вигляд іконостасу можемо довідатись лише з його словесно-вербального опису зробленого Б. Лепким у «Казці мого життя». Пластичні візії митця-маляра ожили на структурно-семантичному рівні твору митця-письменника [Гавдида 2006: 359]. У спогадах читаємо: «Хто перший раз переступив поріг краснопуцанської церкви, ставав здивований, а з грудей його добувався оклик захоплення: «Ах!» Перед ним здіймалася велетенська, густо різьблена й суто золочена стіна, з численними високомистецькими образами – її славний іконостас. Бачив я їх чимало, між ними богородчанський, рогатинський і дрогобицький, але ні один із них, як синтеза архітектури, різьби та малярства, не вражав мене так сильно й не залишив по собі такого відгуку, як краснопуцанський.

Ажурові стовпи, густа плетінка виноградних віток, листів і китиць, а до того так люблені в нас соняшники, творили таке вибагливе тло й таку багату оправу для численних високомистецьких образів, що кращої навіть уявити собі не було можна. З Божої ласки митець проектував цей архітвір і не будь-які різьбярі та малярі переводили його задум у діло» [Лепкий 1999: 205].

Згадує тут Б. Лепкий і легенди, якими був овіяний монастир, а, власне, ті, що пов'язані з його заснуванням і набуттям численних скарбів. Найпопулярніша з них стверджувала, що засновником монастиря був польський король Ян Собеський, першим ігуменом — Гедеон Буйницький, «він то, мабуть, — пише

Б. Лепкий, — спровадив зі Львова малярів, підшукав різьбярів та позолотників, і протягом десяти літ зготовлено славний краснопуцанський іконостас» [Лепкий 1999: 206].

З подальшого опису різьби, окремих ікон бачимо, що Б. Лепкий навіть у своїй літературній діяльності залишався малярем, помітною є його мистецька ерудиція. «Різьба краснопуцанського іконостасу була суцільна, наш український барок, а в малюнках знати було два напрями: один, що нав'язував до минулого, а другий, що шукав зв'язків із грядущим. Перший, назв'яв його консервативним, скривався у глибоко викроєних рамах, другий, так сказати б, модерний, був на образах. Ці два напрямки не сварилися зі собою, а вдумливий глядач признавав, що так воно й повинно бути, бо що не творив би чоловік, творить він із двох понук: зі споминів про те, що було, із туги до чогось нового й невідомого. Те нове в краснопуцанському іконостасі найбільше кидалося в очі в його долішній частині, в намісних образах і в дияконських воротах. Намісні образи, Ісус Христос і Матір Божа були більш природної величини, мальовані широким пензлем сильною і вправною рукою. Рисунок бездоганний, слідне (помітне. — *Н. Л. С.*) стремління до реального відтворення виідеалізованих постатей. Краски живі, ясні і

чисті. Казав би хтось, що ті образи малював маляр не під нашим часто-густо імлістим небом, лише під гарячим сонцем Італії. Але ж бо обличчя Марії Божої так дуже нагадувало якусь нашу, ідеальну, гарну жінку, що мимохіть відкидалося таку гадку. «Ні, ні, — казалось, — це твір якогось-таки нашого великого, лише передчасно забутого мистця». Так само гарні були два ангели на дияконських воротах. Направо білявий, а наліво чорнявий» [Лепкий 1999: 205-206]. Ці прекрасні ангели були втіленням земної (перший) та невідомої нам, надземної, (другий) краси. А царські ворота, за словами Б. Лепкого, були настільки гарними, що хотілося назвати їх райськими. Звичайно, що перед такою красою, досконалою синтезою різби і малярства, можна було простоювати годинами, що, мабуть, і робив митець, оскільки залишив нам такі гарні спогади. Шкодував він лише про одне, що «празничники (ікони третього, празничного (святкового) ряду (ярусу) іконостасу, мальовані за сюжетами найбільших християнських свят (Тайна вечера, Благовіщення, Різдво Марії, Вознесіння, Зіслання Святого Духа ін.). – *Н. Л. С.*) висіли зависоко, щоби можна їх було гідно оцінити» [Лепкий 1999: 206].

Окрім величного іконостасу, подивування і захоплення викликали «дороцінні фелони й інші церковні ризи, ткані, вишивані й гаптовані руками двірських панночок» та самої королеви Марисенки, дружини мецената монастиря короля Яна Собеського, які зберігалися в численних шафах і скринях в захристії. Згодом, будучи студентом Львівського університету, під час поїздки до монастиря разом з Іваном Франком митець відкрив для себе ще один краснопушчанський скарб – бібліотеку, що складалася з чималої кількості старих книг та рукописів. Шкодував, що вони не мали тут належного догляду і збереження: «...в одній із келій лежали на підлозі книжки, як снопи в stodолі. Ніби якийсь велетень приніс їх у вереті і висипав тут» [Лепкий 1998: 38].

З сумом Б. Лепкий говорить про те, що вже в часи його навчання в Бережанській гімназії слава Краснопушці «помітно меркла й марніла». Не приїздили в часі Великого посту священники на реколекції, «двох-трьох нереформованих василіан снувалося по широких просторах монастирської оселі, церкву після Служби Божої зачинювано, до монастирської брами годі було достукатися» [Лепкий 1999: 206]. А був це свого часу важливий «для нашої Церкви релігійний, освітній та культурний осередок. Тут, між іншим, в початках 1800-х років були приміщені богословські студії» [Смик 1992: 86]. Оживав монастир лише на свято Різдва святого Івана Хрестителя. Тільки на один день «минувшина пригадувала теперішності своє колишнє багатство і красу». І навіть у день відпусту Б. Лепкого тягнуло не стільки до церкви, переповненої прочанами, а й до «буди з образами», «де появлялися ще старі, кольоровані дереворити й літографії, часом навіть заблукався якийсь образ, але більшість це були нецікаві заграничні, т. зв. олійні друки» [Лепкий 1999: 207]. На прощу приходили не тільки селяни і міщани з навколишніх сіл і містечок, а й родини священників та вчителів. Але під вечір, після вечірні, прочани розходились, роз'їжджалися і «Краснопуща зі своїми пустими келіями і чудовим, мов золота з'ява іконостасом, проживши один гамірливий день, окутувалися темно-зеленою мантиєю дерев. Зітхала до зоряного неба й засипляла» [Лепкий 1999: 207]. Такою вона залишилася в серці Б. Лепкого назавжди.

На урочинах з нагоди 60-річного ювілею письменника, які відбувалися в Бережанах, виступав хор із Краснопушці під керівництвом уже нового ігумена. Митець був радий з того, що тепер монастирем управляє людина, яка знається на мистецтві і розуміє цінність частково втрачених скарбів. Тому у листі до о. Йосипа Скрутеня він писав: «Яка різниця між покійним, а теперішнім Ігуменом, якого я мав честь пізнати в Бережанах на моїм ювілею і почути мистецький хор під його проводом! Диво та й годі! Аж відрадніше стало, як почув псальми Боршнянського, так мистецьки виведені. У мене в альбомі, що я його дістав на спомин від бережанців, є також знімка теперішнього Краснопушчанського монастиря і тамошнього хору. Скільки разів гляну, то все собі й колишню Краснопушчу пригадую, і все мені якийсь голос каже: а бачиш! Ти ще про неї не писав. Напишу, напишу, заспокоюю себе» [Журавлі повертаються 2001: 476]. Цей пам'ятний альбом, про який згадує письменник, зараз знаходиться в експозиції музею Б. Лепкого, і фотографії у ньому теж збереглися.

Б. Лепкий ніколи не зосереджувався на своїй літературній творчості настільки, щоб забути про малярство. Він упродовж життя вивчав історію «штуки» (мистецтва. – *Н. Л. С.*), писав мистецтвознавчі дослідження та малював картини, серед яких були твори на релігійну тематику. Йдеться про ікони, написані для іконостасу Михайлівської церкви в с. Жовчеві Івано-Франківської області. Як згадує о. Іван Ліщинський, швагер Б. Лепкого, намісні образи Матері Божої та Ісуса Христа були мальовані на зразок тих, що він бачив на краснопушчанському іконостасі [Ліщинський 1946: 2]. І якщо доля малярської спадщини Б. Лепкого була доволі трагічною (збереглися лише невеликі за розміром портрети), то образи з іконостасу в с. Жовчеві з незначними, не зовсім вдалим, «реставраційними поправками» вціліли до нашого часу, і ми маємо можливість пізнати Б. Лепкого як художника-іконописця. Де б не бував, поет завжди цікавився сакральним мистецтвом. Живучи в Польщі, він мав можливість порівнювати зразки польського та українського іконопису, а у каплиці на Вавелі знайшов фрески, мальовані українськими митцями, яким присвятив окрему розвідку «Українські фрески у краківській катедрі».

На формування Б.Лепкого як письменника та художника вплинуло чимало чинників, основними серед яких були сімейне виховання, навчання в Бережанській гімназії, зацікавленість творчістю польського художника Яна Матейка, спілкування з українською та польською мистецькою елітою. Не меншу вагу тут має і Краснопуша. «Вона в моїх хлоп'ячих літах дала стільки гарних вражень і стільки зворушень релігійних і артистичних, бо вони випливають із осередного джерела, із стремління людини до чогось вищого, невідомого, коротко кажучи, із землі до неба» [Журавлі повертаються 2001: 475 – 476].

Література: *Гавдида 2006:* Гавдида Н. Формування літературно-малювального дискурсу в творчості Б. Лепкого // Література. Фольклор. Проблеми поетики. Зб. наук. праць. – Вип. 25 – К.: Акцент, 2006. – С. 351-361.; *Журавлі 2001:* Журавлі повертаються 2001: Журавлі повертаються...: 3 епістолярної спадщини Б. Лепкого / Упор. В. Качкан. – Львів: Фенікс, 2001. - С. 475 – 476.; *Лепкий 1999:* Лепкий Б. Казка мого життя. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 1999. – 299 с.; *Лепкий 1998:* Лепкий Б. Три портрети. Іван Франко. Василь Стефаник. Владислав Оркан. Спогади. – Львів: Оксарт, 1998. – С. 31 – 43.; *Ліщинський 1946:* Ліщинський 1946: Ліщинський (Бориславський) І. Релігійність Богдана Лепкого (Спогад) // Нові дні (Зальцбург). – 1946. – Ч.29.(55). – 21 липня. – С.2.; *Смик 1992:* Смик Р. Свято-Іванський монастир у Краснопуші // Церковний вісник (США). – 1992. – 29 листопада. – С. 5.; *Смик 1996:* Смик Р. Слідами Богдана Лепкого. Ч. III. // Повернення Україні Богдана Лепкого. Кн. Перша. – Зібрав, упорядкував і видав д-р Роман Смик. – Чикаго – Україна, 1996. – С. 86.

Грина Урман, наук. співр. музею Б.Лепкого (Бережани)

ББК 83.3 (4УКР)

УДК 821. 161. 2– 31

Творчість Богдана Лепкого в інтерпретації Богдана Мельничука

Український прозаїк, поет, критик, видавець, педагог, громадський діяч. Кожне з цих граней діяльності митця максимально стосується величній постаті Богдана Лепкого. Це підтверджується авторським творчим доробком із примітками поціновувачів таланту: «видатний», «геніальний», «талановитий». І головне – «глибоко національний» в якнайкращому й найраціональнішому розумінні цього слова. Ще за життя Богдан Лепкий був об'єктом творчого пізнання, дослідження й аналізу і завжди уявлявся широкому загалові в образі самодостатньої геніальності. Цю думку об'єктивно можна довести, спираючись на твердження корифеїв української літератури. Наприклад, Іван Франко зазначив: «Інколи здається, що словами Лепкого співає сам народ».

Українська література радянських часів якщо і не бачила в особі Б. Лепкого якогось «творчого ворога», то, однак, і не сприймала його як велетня національної літератури. Його просто-напросто замовчували. Окремі зразки поетичного напрацювання цього автора якщо і використовували, то нібито як народну поезію.

Новий етап вивчення та популяризації об'ємного творчого доробку Б. Лепкого розпочався наприкінці 80-х–на початку 90-х років ХХ ст. й особливо активізувався після здобуття Україною державної незалежності, коли література національного змісту стала повноцінним об'єктом дослідження та відтворення. І започаткувала цей етап у вивченні лепкіани плеяда культурницьких діячів Тернопілля, Івано-Франківщини та Львівщини. Чільне місце серед них належить прозаїкові, драматургу, поетові, редактору, журналістові, краєзнавцю, заслуженому діячеві мистецтв України, лауреату численних міжнародних та всеукраїнських премій, переможцеві багатьох літературно-мистецьких конкурсів Богданові Мельничуку.

Таких великих, приємно вражаючих результатів відомий тернополянин досягнув завдяки своїй наполегливості й титанічній працьовитості. Рецензент Данило Гаврильчук цілком правильно наголосив: «Богдан Мельничук – винятково працьовитий і плідний літератор. Палітра його творчих інтересів настільки широка, що воістину гідна подиву. Збірки новел, п'єси, численні інсценізації, публіцистика, поезія, краєзнавчі видання, а крім того – багатогранна редакторська праця. І це лише частина його письменницької та журналістської роботи. Всі жанри й форми він однаково любить, до всіх горнеться його душа...»

Серед розмаїття творчих інтересів Б. Мельничука чільне місце займає його захоплення творчістю нашого земляка Богдана Лепкого. Лепкіана тернопільського митця започаткувалася ще з кінця 1980-х рр., коли він, перейшовши працювати у редакційно-видавничий відділ обласного управління преси, активно шукав твори заборонених раніше українських письменників із метою перевидання для повернення їхньої спадщини нашим сучасникам. Налагодив тісні зв'язки, плідну співпрацю з Львівською науковою (нині національною) бібліотекою ім. В. Стефаника НАН України, де в спецсховищах